

PLANINSKA ZVEZA SLOVENIJE

KOMISIJA ZA VARSTVO GORSKE NARAVE
USPOSABLJANJE ZA VARUHA GORSKE NARAVE

Seminarska naloga:

LJUBLJANSKO BARJE IN IŠKI VINTGAR TER NJUNA BIOTSKA RAZNOVRSTNOST IN VAROVANJE

AVTORICA: Sonja Cimerman (PD Krim)

MENTOR: Dr. Tomaž Mihelič

Avgust 2024

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	3
2. NAMEN NALOGE	4
Ključne besede	4
Kratice	4
3. PREDSTAVITEV NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE OBČINE IG	5
4. ZAKONODAJA RS IZ PODROČJA VAROVANJA NARAVE	6
5. KRAJINSKI PARK LJUBLJANSKO BARJE	8
5.1. KP LJUBLJANSKO BARJE IN NJEGOVA BIODIVERZITETA	9
6. IŠKI MOROST – NARAVNI REZERVAT	12
7. IŠKI VINTGAR – NARAVNA VREDNOTA DRŽAVNEGA POMENA	13
7.1. REKA IŠKA - NATURA 2000	14
7.2. REKA IŠKA – VODOVARSTVENO UPRAVLJANJE	15
7.3. BIOTSKA RAZNOVRSTNOST IŠKEGA VINTGARJA	16
7.4. TURIZEM, REKREACIJA, LOV IN RIBOLOV V IŠKEM VINTGARJU	17
8. PROBLEMATIKA IN UKREPI VAROVANJA IŠKEGA VINTGARJA	18
9. ZAKLJUČEK	20
10. LITERATURA	21

∞ ∞ ∞ ∞ ∞ ∞ ∞ ∞

*“Ljuba narava, ostani prijazna nam ljudem! Ti si kruh, ki ga jemo.
Ti si dom, kjer živimo. Ti si pljuča, s katerimi dihamo.
Ti si raj, v katerem se veselimo življenja ob cvetju in pticah.
Ostani prijazna nam ljudem, ljuba narava.”*

(Phil Bosmans)

1. UVOD

Leta 1996 je nas je sinova diagnoza prisilila, da pričnemo iskati prebivališče izven Ljubljane, kjer bi bil zrak čistejši. Po dolgotrajnem iskanju sva leto kasneje z možem postala lastnika starejše kmetije v vasici Škrilje, občina Ig. Pričela se je obnova in od leta 1997 dalje smo občani Iga. S tem pa se je slog življenja, ki se je že prej skozi lovske dogodivščine in pripetljaje vse bolj usmerjal v naravo, le še bolj intenziviral v to smer: uživati, občudovati naravo in njene prebivalce, poslušati glas kanje na nebu in sedeti v miru na robu pečin lškega vintgarja. Tako sem vsako leto podrobneje spoznavala kraje in vrhove v bližini, šla z otroci nešteto krat na Stražarja, lokalni hribček nad reko Iško, ki je svoj veliki met doživel v času covida, pa na Krim in Mokrško pogorje. Čez čas sem si, ker je to teritorij medveda, našla spremljevalko, psičko pasme Jack Russel terrier. Skupaj sva prečesavali okolico, hodili na Krim, spoznavali lški Vintgar, Mokrško hribovje, seveda pa tudi slovenske gore in hribe. Vsakič me je z negibno držo in osredotočenim pogledom opozorila na prisotnost živali v neposredni bližini, v živo sva srečali tudi medveda. Pred dvema leti sem se včlanila v Planinsko društvo Krim, letos pa zaradi dodatne želje po znanju pristopila še k usposabljanju za varuha gorske narave pri PZS.

Okoljska problematika je tudi v občini Ig vse večji problem. Dostikrat sem iz bližnjega gozda odnašala na bližnjo cesto rabljene akumulatorje, vreče s smetmi, prazne kante olja idr. Nedolgo nazaj me je ob vožnji proti domu obcestno stanje tako razžalostilo, da sem se odpravila peš iz Škrilj do Iga pobirat odpadke. Nabralo sem jih za tri polne 100-litrške vreče. Že dolgo časa spremljam tudi dogajanje na Ljubljanskem barju, še posebej v lškem vintgarju, prelepi soteski, ki zlasti poleti privablja množico ljudi, od pohodnikov, kolesarjev do turistov. Situacija je z leti postajala vse bolj nevzdržna, saj je za obiskovalci, željnimi ohladitve v prelepem naravnem biserju, ostajalo pravo razdejanje: kupi smeti, ostanki hrane, zapuščena kurišča in polomljeno drevje. Hrup in glasna glasba je tudi ponoči vznemirjala avtohtone živali tega področja. Vse to me je spodbudilo, da se dotaknem okoljske problematike in ukrepov varovanja tega prelepega košča narave, lškega vintgarja, ki je tako kot Ljubljansko barje in lški morost pomembno ekološko zatočišče mnogih zaščitениh rastlin in živali.

Slika št. 1: Zabojniki v lškem vintgarju pred leti

Slika št. 2: Stanje 2024

2. NAMEN NALOGE

V nalogi bom predstavila naravno in kulturno dediščino Občine Ig, poseben poudarek pa bo namenjen Krajinskemu parku Ljubljansko barje, Iškemu morostu in soteski reke Iške – Iškemu vintgarju, z opisom biotske raznovrstnosti teh področij skozi oči varuhinje gorske narave. Ta naravna vrednota in prelep košček narave leži pod Krimsko mokrškim hribovjem, v njem pa prebiva mnogo avtohtonih prebivalcev: od velikih zveri, divjadi, srnjadi, jelenjadi, ujed in drugih ptic do dvoživk, plazilcev, sesalcev, žuželk, rib in potočnih živali. Od tu poteka tudi več planinskih poti, ki vodijo na Krim, 1107 m visok vrh, ki se nahaja na južnem obrobju Ljubljanskega barja. Dotaknila se bom okoljske problematike, s katero se sooča občina Ig zaradi vse večjega obiska Iškega vintgarja in prenaseljenosti krajev kot posledice umika iz urbanih naselij v naravo. Nanizala bom varstvene ukrepe, s katerimi občina Ig posega v prostor z namenom varovanja in zaščite narave in navedla predloge, ki bi lahko bili v pomoč pri varovanju naše naravne dediščine.

Slika št. 3: Soteska Iški vintgar

KLJUČNE BESEDE:

biotska raznovrstnost, soteska, hudournik, lehnjak, ponikovanje, Ljubljansko barje, Krimsko mokrško hribovje, reka Iška, kanjon, erozijsko okno, šota, biofilter.

KRATICE:

KPLB	– Krajinski park Ljubljansko barje
IUCN	– Svetovna zveza za varstvo narave
DOPPS	– Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
ZON	– Zakon o ohranjanju narave
EPO	– ekološko pomembno območje
ZO	– zavarovana območja narave

3. PREDSTAVITEV NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE OBČINE IG

Občina Ig leži 10 km od Ljubljane na obrobju Ljubljanskega barja in meji na pet občin: Velike Lašče na jugu, Ljubljano na severu, Škofljico na vzhodu in Brezovico ter Cerknico na zahodu. Ravninski del občine predstavljajo vasi, ki ležijo na skrajnem robu ravnega sveta Ljubljanskega barja kot značilna obcestna naselja, medtem ko so v hribovitem predelu občine značilna gručasta naselja (kot npr. Gornji Ig, Škrilje, Golo, Kurešček). Občina Ig se s površino 98,8 km² uvršča na 71. mesto med slovenskimi občinami. Število prebivalcev zaradi urbanizacije in umika iz mest na podeželje strmo narašča. Po podatkih SURS za leto 2022 je imela občina približno 7.670 prebivalcev.

Med naravno dediščino občine Ig sodijo sledeča področja: Natura 2000 (Ljubljansko barje, Krmsko hribovje – Menišija, Ščurkov potok); naravne vrednote državnega pomena (Ribniki Draga pri Igu, Iška z Zalo – soteska Iški vintgar, Iški vršaj, Iška, Iščica, Mareke na Barju – Barjanska okna, Iška loka – izviri in Koslerjeva gošča) in ožja zavarovana območja (Koslerjeva gošča - Barski gozd, Iški morost in Ribniki v dolini Drage pri Igu). V občini Ig sta dve naravni območji, zavarovani z odlokoma in sicer: Koslerjeva gošča na Ljubljanskem barju od l. 1951 (ožje zavarovano območje) in Ribniki v dolini Drage pri Igu od l. 1986 (naravna vrednota državnega pomena). Slednji so nastali z zaježitvijo potoka Draščice. Ribnikov je sedem, izkopali pa so jih v 18. st. zaradi gojenja rib in kasnejšega kopanja gline za opekarno. Območje naravnega rezervata nudi dom številnim vrstam ogroženih ptic, tu živi edina avtohtona želva pri nas – močvirska sklednica, od rastlin pa je najbolj privlačen beli lokvanj. Občina Ig je v dolini ribnikov uredila 3 km dolgo gozdno učno pot Draga.

V občino Ig segajo tudi tri od območij Uredbe o posebnih varstvenih območjih, Natura 2000 (Ur.list RS št. 49/04, 110/04) in sicer po ptičji direktivi Ljubljansko barje in po habitatni direktivi Ljubljansko barje ter Krmsko hribovje – Menišija. Ekološko pomembni območji Ljubljansko barje in Krmsko hribovje – Menišija (Natura 2000) pokrivata skoraj celotno površino občine, velik del na jugu občine pa sodi še v osrednje območje življenjskega prostora velikih zveri. Na območju Mokrc in Kureška ni območij, zavarovanih s posebnimi predpisi. Območje, južno od Iga, je razpoznano kot območje vredne krajine, evidentirane so posamezne točkovne naravne vrednote, prevladujejo kraške jame (Velika in Mala pasica na G. Igu) in brezna.

Način poizvedovanja o konkretnih varstvenih statusih na posameznem geografskem območju zelo olajša spletna stran naravovarstvenega atlasa. Skladno z Zakonom o državnem geodetskem referenčnem sistemu je Zavod RS za varstvo narave 20.1.2021 prešel na uporabo novega državnega koordinatnega sistema D96. Gre za interaktivni geografski informacijski sistem, ki prikazuje podatke o naravovarstveno pomembnih območjih v Sloveniji. Opisi vsebine tega atlasa so povzeti po Zakonu o ohranjanju narave (ZON). Spletna stran omogoča hitro poizvedovanje o varstveni zaščiti posameznega območja (Natura 2000, naravne vrednote, EPO – ekološko pomembno območje in ZO – zavarovana območja narave) in pridobivanje verodostojnih informacij.

4. ZAKONODAJA RS S PODROČJA VAROVANJA NARAVE

Temelji pravne ureditve varstva (ohranjanja) narave in varstva okolja so zapisani že v Ustavi RS, ki državi nalaga skrb za ohranjanje naravnega bogastva. Že za časa skupne države Jugoslavije so bile z namenom varovanja narave sprejete številne konvencije: Ramsarska konvencija o mednarodno pomembnih močvirjih, Konvencija o svetovni dediščini, Washingtonska konvencija ali CITES, Bonnska konvencija o varstvu selitvenih prostoživečih živalih, Konvencija o biološki raznovrstnosti CBD idr. V Sloveniji imamo na področju varstva narave dva temeljna zakona:

- Zakon o varstvu okolja (Ur. l. RS, št. 41/2004) kot temeljni zakon s področja varstva okolja, ki za urejanje področja varstva naravnih vrednot predvideva poseben zakon in je nadomestil zakon o varstvu okolja iz leta 1993 ter
- Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2, Ur.l. RS, št. 96/2004) kot temeljni zakon iz področja ohranjanja narave, ki ureja varstvo naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti. Zakon je bil prvič sprejet l. 1999.

Zakon o ohranjanju narave (v nadaljevanju: ZON) določa ukrepe ohranjanja biotske raznovrstnosti in sistem varstva naravnih vrednot z namenom prispevati k ohranjanju narave. Biotska raznovrstnost pomeni raznolikost živih organizmov iz vseh virov, ki zajemajo med drugim kopenske, morske in druge vodne ekosisteme ter ekološke komplekse, katerih del so; to vključuje raznovrstnost samih vrst, med vrstami in raznovrstnost ekosistemov (2. čl. Konvencije o biološki raznovrstnosti). Ukrepi ohranjanja biotske raznovrstnosti so ukrepi, s katerimi se ureja varstvo prosto živečih rastlinskih in živalskih vrst, vključno z njihovim genskim materialom in habitatami ter ekosistemi, in omogoča trajnostno rabo sestavin biotske raznovrstnosti ter zagotavljanja ohranjanja naravnega ravnovesja. Z ZON se je v pravni red RS poleg ostalih uredb prenesla tudi Direktiva 2009/147/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 30.11.2009 o ohranjanju prosto živečih ptic (UL L št. 20 z dne 26.1.2010, str.7), zadnjič spremenjena z Direktivo Sveta 2013/17/EU z dne 13.5.2013 in Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21.5.1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (UL L št. 206 z dne 22.7.1992, str. 7), zadnjič spremenjena z Direktivo Sveta 2013/17/EU z dne 13.5.2013.

Zakonsko podlago nadgrajujejo izvedbeni predpisi, ki se nanašajo na varovanje rastlinskih in živalskih vrst ter gliv: Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst na rdeči seznam (Ur. l. RS, št. 82/2002); Uredba o zavarovanih prosto živečih rastlinskih vrstah (Ur.l. RS, št. 46/2004, 110/2004); Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (Ur.l. RS, št. 46/2004, 109/2004, 84/2005); Uredba o habitatnih tipih (Ur. l. RS, št. 112/2004); Uredba o zvrsteh naravnih vrednot (Ur. l. RS, št. 52/2002, 67/2003); Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Ur.l. RS, št. 111/2004); Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000) (Ur.l. RS, št. 49/2004, 110/2004). V to področje sodijo še Zakon o gozdovih, Zakon o divjadi in lovstvu, Zakon o sladkovodnem ribištvu in drugi ter uredbe, ki zadevajo npr. vožnjo z vozili v naravnem okolju, naravovarstveni nadzor, presojo tveganja za naravo, označevanje zavarovanih območij naravnih vrednot idr.

Skladno z ZON naravne vrednote obsegajo vso naravno dediščino na območju Republike Slovenije. Naravna vrednota je poleg redkega, dragocenega ali znamenitega naravnega pojava tudi drug vredni pojav, sestavina oziroma del žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava. Naravne vrednote so zlasti geološki pojavi, minerali in fosili ter njihova nahajališča, površinski in podzemski kraški pojavi, podzemске jame, soteske in tesni ter drugi geomorfološki pojavi, ledeniki in oblike ledeniškega delovanja, izviri, slapovi, brzice, jezera, barja, potoki in reke z obrežji, morska obala, rastlinske in živalske vrste, njihovi izjemni osebki ter njihovi življenjski prostori, ekosistemi, krajina in oblikovana narava. Naravne vrednote so lahko državnega ali lokalnega pomena. Državnega pomena so tiste naravne vrednote, ki imajo mednarodni ali velik narodni pomen in za katere je pristojna država. Preostale so lokalnega pomena in jih varuje lokalna skupnost.

Naravno vrednoto v RS določi za to pristojni minister. Strokovna merila vrednotenja so: izjemnost, tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost, redkost ter ekosistemska, znanstveno-raziskovalna ali pričevalna pomembnost (ZON, 37.čl.). S pravilnikom o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Ur. l. RS, št. 111/04, 70/06, 58/09, 93/10, 23/15 in 7/19) je bilo l. 2019 določenih 17.470 naravnih vrednot, od teh je 5.321 geomorfološke, geološke, hidrološke, ekosistemske, botanične, zoološke in drevesne zvrsti ter 12.148 podzemnih jam. Zbirke podatkov o naravnih vrednotah vodi za to pristojno ministrstvo v Registru naravnih vrednot. Podatki so javni, razen če so podatki o legi naravne vrednote zaradi njenega varovanja zaupni. Znak naravne vrednote je pentlja, ki je simbol varstva narave. Sestavljena je iz šestih zank, nanizanih v krogu. Tri zanke simbolizirajo neživi del narave: vodo, zemljo in zrak, preostale tri pa živo naravo: rastline, živali in človeka.

Trenutno imamo v Sloveniji 1 narodni park, 3 regijske parke, 46 krajinskih parkov, 1 strogi naravni rezervat, 56 naravnih rezervatov in 1.161 naravnih spomenikov, ki so zavarovani z državnimi ali občinskimi akti.

Zavarovana območja z določenimi varstvenimi režimi zavzemajo manjšo površino kot območja Natura 2000. To posebno varstveno ekološko območje je na ozemlju EU pomembno za ohranitev ali doseganje ugodnega stanja ptic in drugih živalskih ter rastlinskih vrst, njihovih habitatov in habitatnih tipov. IUCN, Svetovna zveza za varstvo narave (v nadaljevanju: IUCN) razvršča vsa zavarovana območja v šest različnih kategorij, ki so med seboj enakovredne za razliko od ciljev njihovega varovanja, ki pa so različni. Zadnjih 15 let IUCN poudarja ne le ohranjanje biotske pestrosti (živali, rastline, glive in njihovi življenjski prostori) in ekosistemov, ampak vseh vrednot narave, snovnih in nesnovnih, tudi divjine. V Sloveniji je zavarovano dobrih 13% površine celotne države. Varovanih območjih kategorije IV. in VI. po IUCN nimamo.

Kategorije po IUCN so sledeče:

- I. **Kategorija:** 1a – Strogi naravni rezervat. 1b – Območje divjine.
- II. **Kategorija:** Narodni park.
- III. **Kategorija:** Naravni spomenik.
- IV. **Kategorija:** Območje, namenjeno ohranjanju določenih vrst in habitatov.
- V. **Kategorija:** Zavarovana Krajina.
- VI. **Kategorija:** Območja varstva naravnih virov.

5. KRAJINSKI PARK LJUBLJANSKO BARJE

Območje Ljubljanskega barja zajema približno 80% površine občine Ig. Gre za široko tektonsko udornino južno od Ljubljane z največjim kompleksom mokrotnih travišč v Sloveniji. Vode na Barje pritečejo kot kraški izviri na robu pokrajine in kot površinski vodotoki. Najbolj ga zaznamuje Ljubljanica s 26 km dolgim tokom od Vrhnike do Ljubljane in 4metrskim padcem. Barjanska tla, na katerih nastaja šota, so globoka in mokra, vendar pa sestava tal ni povsod enaka. Zahodni del barja ima plitvejša tla kot vzhodni, ob prodnih nanosih rek in na osamelcih je sestava tal drugačna kot v osrednjem delu barja, pod celotno površino pa se nahaja podzemna voda. Šota, mikrobi in barjanske rastline delujejo kot biofiltri. Vлага z izhlapevanjem hladi ozračje, šota v barjanskih tleh pa skladišči velike količine ogljika. Z ohranjanjem takšnih tal se ohranja tudi bogato naravno in kulturno dediščino. Razlikujemo visoka in nizka barja, ki so bolj ogrožena zaradi hidromelioracij. Med slednje sodi Ljubljansko barje, ki je tudi najpomembnejši zadrževalnik poplavnih voda v Sloveniji.

Ljubljansko barje je od leta 2004 uvrščeno v omrežje Natura 2000 in EPO območje (31400 Ljubljansko barje). Zaradi bogatega ekosistema tega nižinskega dela je bilo dne 9.10.2008 z Uredbo Vlade RS (Ur.l. RS, št. 112/08, 46/14, 75/22 in 9/24) razglašeno za Krajinski park Ljubljansko barje (v nadaljevanju: KPLB). Uredba, ki je stopila v veljavo dne 12.12.2008, opredeljuje meje parka in notranjih varovalnih območij ter ožja zavarovana območja znotraj meja širšega zavarovanega območja. Temeljni namen ustanovitve KPLB je bil vzpostavitev modernega zavarovanega območja narave, v katerem se ohranja narava in značilna krajina. Varstveni cilji KPLB so: ohranitev naravnih vrednot, posebnih varstvenih območij (območij Natura 2000) in biotske raznovrstnosti, ohranitev ugodnega stanja ogroženih in mednarodno varovanih prostoživečih rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih habitatov, najmanj obstoječega obsega in kakovosti habitatnih tipov, ki se prednostno ohranjajo v ugodnem stanju ter ohranitev krajine z mozaično razporejenostjo krajinskih struktur.

V Sloveniji je 355 območij Nature 2000 ali 37% ozemlja države, tu živi več kot desetina vseh vrst Nature 2000 v EU, okrog 22.000 živalskih in 3.500 rastlinskih vrst. Med njimi jih je več kot 2.000 uvrščenih na rdeči seznam ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, zavarovanih pa je več kot 800 živalskih in več kot 300 rastlinskih vrst. Z Naturo 2000 v Sloveniji varujemo 205 živalskih in 27 rastlinskih vrst (vrste Nature 2000) ter 60 tipičnih naravnih okolij (habitatni tipi Nature 2000), kar predstavlja nekaj več kot 10 % vseh vrst in tipičnih naravnih okolij (habitatnih tipov) Nature 2000 v EU. Zavarovane živalske vrste (mali skovik, triprsti detel, puščavnik, kačji pastir ...) in rastlinske vrste so v Sloveniji v podobnem stanju, kot je povprečje Evropske unije.

KPLB leži v osrednji Sloveniji, na Ljubljanskem barju, meri 13.505 ha oziroma 135 km² in je največje mokrišče v tem delu Evrope. Zajema 15 ožjih zavarovanih območij (9 naravnih spomenikov in 6 naravnih rezervatov), 55 naravnih vrednot, 5 kulturnih spomenikov državnega pomena, 2 kulturna spomenika lokalnega pomena ter 277 enot kulturne dediščine in je eden od 33 krajinskih parkov v Sloveniji. Za njegovo upravljanje in zagotavljanje izvajanja določb akta o zavarovanju Ljubljanskega barja je na podlagi

Uredbe o KPLB Vlada RS 17.7.2009 s sklepom ustanovila Javni zavod KPLB (vir: spletna stran zavoda KPLB). Glavna dejavnost zavoda je varstvo narave, v okviru javne službe varstva narave pa zavod izvaja še druge naloge, kot so predlog načrta upravljanja KPLB, skrb za izvajanje posameznih nalog in ukrepov s področja varstva narave, sodelovanje s parkovnimi lokalnimi skupnostmi, spremljanje in analiziranje stanja naravnih vrednot, biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti ter okolja v krajinskem parku, skrb za izvajanje razvojnih in varstvenih usmeritev ter varstvenih režimov, izvajanje ukrepov varstva narave v krajinskem parku idr.

KPLB je razdeljen na tri varstvena območja: prvo varstveno območje, ki zajema 33% površine, drugo (19%) in tretje (52%). Varstveni režim določa, da v krajinskem parku ni dovoljeno ravnati, posegati, umeščati ali opravljati dejavnosti in aktivnosti v obsegu, času in na način, ki bi lahko ogrozil cilje krajinskega parka in poslabšal hidrološke, geomorfološke in ekološke lastnosti krajinskega parka. Glede na kategorije za zavarovana območja po IUCN ga uvrščamo v V. kategorijo, to je zavarovana Krajina. Zavarovana območja Kategorije V. po IUCN obsegajo predele, kjer je dolgotrajno sožitje narave in človeka privedlo do značilne, tipične krajine s pomembnimi ekološkimi, biološkimi, kulturnimi in vedutnimi značilnostmi. Gre za območja, za katera je bistveno vzdrževanje starih, tradicionalnih praks rabe, ki so pripeljale do specifičnih pokrajinskih značilnosti in vrednot. Med cilje upravljanja sodi skrb za ekosistemske storitve, zagotavljanje možnosti rekreacije, turizma, pridelava zdrave hrane, vse to pa v tesnem sodelovanju s prebivalci kot ključnimi skrbniki. Vsak poseg na Ljubljanskem barju, kot je: gradnja cest, stavb, nasipavanje, kmetovanje, črpanje podzemne vode in tudi obiskovanje tega občutljivega prostora mora biti premišljen in skrbno načrtovan.

Na območju KPLB se nahajata tudi dve skupini prazgodovinskih kolišč, ki sta bili leta 2011 vpisani na UNESCOV seznam svetovne dediščine. Javni zavod KPLB je poleg zapisanega tudi upravljelec Kolišč okoli Alp na Ljubljanskem barju in hkrati upravljelec državnega spomenika Kolišča na Igu po Odloku o razglasitvi Kolišč na Igu za kulturni spomenik državnega pomena (Ur.l. RS, št. 2/14). V procesu pa je tudi kandidatura Ljubljanskega barja za status mokrišča mednarodnega pomena po Ramsarski konvenciji. Simbolika kolišč se skupaj s heraldično rožo od l. 2015 dalje nahaja tudi v novem grbu občine Ig.

5.1. KRAJINSKI PARK LJUBLJANSKO BARJE IN NJEGOVA BIODIVERZITETA

KPLB je ekološko izjemno pomembno območje, saj v njem živi veliko število ogroženih in mednarodno varovanih prostoživečih rastlinskih in živalskih vrst. Območje je eno najpomembnejših gnezdišč travniških vrst ptic v državi, pomembna preletna postaja in prezimovališče travniških in močvirskih ptic. V njem na podlagi evropske direktive o pticah varujemo 25 vrst ptic: bičja trstnica (*Acrocephalus schoenobaenus*), kobiličar (*Locustella naevia*), kosec (*Crex crex*), kvakač (*Nycticorax nycticorax*), močvirski lunj (*Circus pygargus*), pepelasti lunj (*Circus cyaneus*), pisana penica (*Sylvia nisoria*), poljski škrijanec (*Alauda arvensis*), prepelica (*Coturnix coturnix*), priba (*Vanellus vanellus*), rakar (*Acrocephalus arundinaceus*), rdečenoga postovka (*Falco vespertinus*), repaljščica (*Saxicola rubetra*), rjava čaplja (*Ardea purpurea*), rjavi lunj (*Circus aeruginosus*), rjavi

srakoper (*Lanius collurio*), sloka (*Scolopax rusticola*), sršenar (*Pernis apivorus*), velika bela čaplja (*Casmerodius albus* (*Egretta alba*)), velika uharica (*Bubo bubo*), veliki skovik (*Otus scops*), veliki strnad (*Miliaria calandra*), veliki škurh (*Numenius arquata*), zlata prosenka (*Pluvialis apricaria*) in žerjav (*Grus grus*). Nizko barje nudi življenjski prostor mnogim pticam, poleg omenjenih zavarovanih, skoraj 100 drugim vrstam ptic ali kar polovici vseh v Sloveniji. Še številčnejše so tiste vrste ptic, ki na Ljubljanskem barju prezimujejo ali se tu ustavijo na svojih selitvenih poteh v toplejše kraje, kot npr. največja evropska ptica - bela štoklja (*Ciconia ciconia*). Mokrotni travniki Ljubljanskega barja so dragocen življenjski prostor kar 89 vrstam pisanih metuljev, vezanih na točno določene vrste rastlin. Poleg njih pa v tem habitatu najdemo hrano še mnoge druge živali: netopirji, dvoživke, plazilci, kačji pastirji in druge žuželke. Biologi so na Ljubljanskem barju popisali skoraj 6000 različnih vrst organizmov.

Poleg avtohtonih rastlin in živali na Ljubljanskem barju najdemo tudi invazivne rastline, visoke rastline z živo rumenimi socvetji, ki preraščajo nekatere opuščene travnike in njive: zlato rozgo, a ne domorodno navadno (*Solidago virgaurea*), pač pa kanadsko (*Solidago canadensis*) in orjaško (*Solidago gigantea*), eni najinvazivnejših rastlinskih vrst v celotni srednji Evropi. Tam, kjer uspevata, tvorita strnjene sestoje in s tem onemogočata rast domorodnim rastlinam in posledično odganjata tam živeče živali. Posamezna rastlina proizvede do tisoče semen, ki se širijo z vetrom. Zelo radi ju imajo čebelarji, saj obe vrsti cvetita od julija do septembra, ko večina domorodnih rastlin že odcveti. Uporabljajo ju tudi za lajšanje težav s sečili in celjenje ran. Žal pa so njihovi vplivi na biotsko pestrost in habitate uničujoči (Tratnik A., 2020).

Kosec (*Crex crex*)

Slika št. 4: Kosec

Kosec je travniška ptica z varovalno bravo, ki najraje domuje v visoki travi. Po navedbah strokovnjakov se je populacija kosca v Sloveniji v zadnjih 20 letih praktično prepolovila. Največ primerkov so našli na Cerkniškem jezeru. Po

podatkih Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (v nadaljevanju: DOPPS) so l. 1999 na Barju našli 245 ptic koscev, l. 2009 - 122, 2022 - 47, lani pa le še 32 (vir: Neubauer, S., N1 SLO, 25.6.2023).

Oglašanje kosca je slišati tudi do kilometer daleč, podobno pa je zvoku brušenja kose: "krek-krek". Peti prične okoli 23. ure zvečer in poje do petih zjutraj. Ima posebno strategijo ohranjanja vrste. Samec najde primeren habitat za vzredek mladičev. Tu nato prepeva, da privabi samico. Ko ta pride, jo čez nekaj časa oplodi. Samica nato sama izvali in vzredi mladiče, samec pa najde novo primerno lokacijo in znova kliče samice. Ko se kosec seli, preleti tudi do 800 km v eni noči.

Veliki škurh (*Numenius arquata*)

Slika št. 5: Veliki škurh

Veliki škurh živi na mokriščih Ljubljanskega barja. K nam prileti konec marca in ostane do sredine jeseni, nato pa odleti v prezimovališča ob južnih

obalah Evrope, Azije, nekateri pa prezimujejo celo v notranjosti Afrike. Ptica, ki ima celo svoj svetovni dan 21. april, spada v skupino pobrežnikov. Ti se prehranjujejo na mehkih namočenih tleh tako, da zabadajo svoje kljune v tla in iz tal pobirajo razne nevretenčarje. Ta ptica je pravi prvak v tem, kako globoko lahko prodre s svojim dolgim in zaukrivljenim kljunom v zemljo.

Za škurha je tudi značilno, da ne spleta gnezda. Jajca samice odložijo v travi. Zaradi izgube habitata so žal te edinstvene ptice vse bolj ogrožene in ranljive.

Bela štoklja (*Ciconia ciconia*)

Slika št. 6: Bela štoklja

Bela štoklja je vrsta, ki ji ustreza vroče in suho podnebje, zaradi milih zim pa spreminja selitvene vzorce. Naseljuje

nova območja in tudi virov hrane ima očitno dovolj. Dolga je od 95 do 110 cm in ima razpon kril med 180 in 218 cm. Tehta od 2,3 do 4,5 kg. Prepoznamo jo po dolgem vratu in nogah, črno-beli operjenosti ter rdeči obarvanosti nog in kljuna.

Običajno gnezdijo na električnih drogovi ali slemenih strehe, zelo redko pa na drevesih (v Andaluziji, Španija, sem letos videla gnezda belih štokelj celo na cerkvenem zvoniku). Gnezdo, ki je zgrajeno iz večjih vej, trave in zemlje, je lahko staro tudi več kot 10 let. Par ali vsaj eden od staršev se pogosto vrača v isto gnezdo, ki ga brani pred vsiljivci. Parita se takoj po obnovi gnezda. Samica znese 3-5 jajc. Po 31-34 dneh se izvalijo mladiči, ki gnezdo zapustijo po 54-70 dneh.

DOPPS je letos že 26 leto zapored opravilo popis belih štokelj v Sloveniji in pri tem zabeležilo nov rekord, saj so našteli največ gnezdečih parov in največ mladičev bele štoklje doslej (vir: Dnevnik, članek 31.7.2024). Vseslovenski popis bele štoklje društvo izvaja že od leta 1999 po mednarodno priznani metodi in sicer med koncem junija in začetkom julija, ko so mladiči že tako veliki, da se jih lahko prešteje. Že lani so jih krilate sosede prijetno presenetile z rekordno zasedenostjo gnezd, saj je v Sloveniji gnezdilo 300 parov, letos pa kar 311, iz gnezd pa je poletelo rekordnih 673 mladičev. Nazadnje so največji gnezditveni uspeh beležili leta 2020, ko je iz gnezd poletelo 596 mladičev.

Družba Elektro Ljubljana je leta 2019 v sodelovanju z DOPPS pričela izvajati naravovarstveni projekt "Leti, leti štoklja". S telemetrijskimi napravami so opremili dva mladiča štokelj iz Ljubljanskega barja: Srečka in Belo. Srečko je žal potovanje zaključil v Tuniziji, kjer se je najverjetneje zapletel v plastično vrečko in poginil (!), Bela pa je do danes preletela 53.842 km poti. Leto kasneje so opremili še dva mladiča: Kiki, ki je preletel 55.355 km in Riki, ki ima za seboj 26.595 km. Štoklje vsako leto namreč letijo v Afriko po različnih selitvenih poteh. Tudi v občini Ig se nahaja gnezdo bele štoklje in sicer v vasi Staje, ob cesti, ki vodi v Iški vintgar.

Slika št. 7: Gnezdo bele štoklje v Stajah

6. IŠKI MOROST – NARAVNI REZERVAT

Naravni rezervat Iški morost je 64ha veliko območje z vlažnimi barjanskimi travniki, ki jih obdajajo jelšave, topolove in vrbove mejice. Manjše površine pokrivajo grmišča, trstičja in stoječe vode ter ostanki poplavnih gozdov. Naravni rezervat Iški morost je del KPLB, ki se nahaja med Igom in Podpečjo. Namenjen je ohranjanju edinstvenega naravnega okolja značilnih mokrotnih travnikov, saj prav ti nudijo dragoceni dom in življenjski prostor številnim ogroženim rastlinskim vrstam in živalim iz gozdnatega zaledja.

Na značilnih barjanskih travnikih uspevajo: močvirska logarica ali močvirski tulipan (*Fritillaria meleagris*). Tu rastejo močvirski mečki, več vrst orhidej - divja orhideja kukavičevka (*Orchidaceae*), veliki poletni zvonček (*Leucojum aestivum*), različne vrste šašev (*Carex*) in trave (*Poaceae*). Mokrišče nudi zatočišče redkim dnevnim metuljem, kot je npr. barjanski okarček (*Coenonympha oedippus*), ena najbolj ogroženih vrst dnevnih metuljev v Evropi, hroščem (hrošč puščavnik) in številnim pticam, poleg že prej omenjenih kosca, velikega škurha in bele štoklje tudi drevesni cipi, repaljščici, prepelici, slavcu, velikemu srakoperju, rjavi penici, pepelastemu lunju idr. V rezervatu je urejena tudi 1300 metrov dolga Koščeva učna pot z opazovalnico ptic, poimenovana po Koscu, redki in ogroženi vrsti ptic (vir: spletna stran KPLB).

V okviru projekta PoLJUBA, katerega osrednji cilj je obnovitev in ohranjanje mokrotnih travnikov na območju KPLB, je dr. Tatjana Čelik iz Biološkega inštituta Jovana Hadžija ZRC SAZU uspel izreden dosežek: uspešna gojitev in prenos več kot 120 osebkov barjanskega okarčka v naravni rezervat Iški morost, kjer vrsta zadnjih deset let ni bila več opažena. Ta metuljček velja za enega izmed 15 najbolj ogroženih vrst dnevnih metuljev v Evropi. Do leta 1990 je vrsta raztreseno poseljevala celotno Ljubljansko barje, od leta 2001 pa le še njegov JV del. Površina življenjskega prostora barjanskega okarčka se je zaradi intenziviranja kmetijstva v zadnjih 18 letih zmanjšala za 92%, velikost populacije pa za 75%. V Sloveniji živeča populacija je ocenjena na približno 400-500 osebkov (članek Mostiščar št. 06, september 2020).

Slika št. 8: Močvirski tulipan

Slika št. 9: Barjanski okarček

Močvirski tulipan je bil do nedavnega simbol občine Ig. Skupaj s čopastim ponirkom in trsom je krasil grb Občine Ig, ki je bil kasneje zamenjan s simbolom koliščarskega naselja.

7. IŠKI VINTGAR - NARAVNA VREDNOTA DRŽAVNEGA POMENA

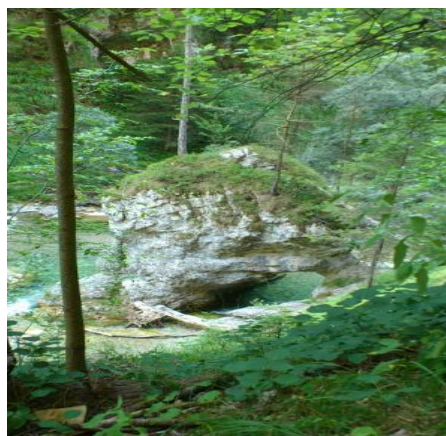
Iška, zadnja vas na poti v Iški vintgar, je razpotegnjeno naselje na obrobju Krmsko Mokrškega hribovja. Kraj se omenja že leta 1260. V njem stoji cerkev Sv. Jedrt. Na poti v Iški vintgar je na levi strani domačija Žuga (Mavec), na desni pa preko 200 let staro poslopje mlina, ki ga je poganjalo mlinško kolo približno do l. 1980. Kanal Mlinščica, okoli 300 m nižje od tenis igrišča, je speljan iz Iške, vendar vanjo spet priteka pri mostu pod cerkvijo Sv. Jedrt.

Istoimenska reka Iška je desni pritok Ljubljanice, ki je na svoji poti izoblikovala Iški vintgar in Iški vršaj. Pri Vrbici, kjer se Iški priključi Zala, se soteski obeh vodotokov združita v enotno sotesko, strm kanjon Iški vintgar, vrezan v triadne dolomite (sinonim: Soteska Iške z Zalo). Kanjon Iške ločuje Mokrško pogorje od Krmskega. Najvišji vrh Mokrškega hribovja je Mokrc (1059 mnm), Krmskega pa sestavljajo 3 tisočaki: Krim (1107 m), Lapušnik (1100 m) in Malinovec (1105 m). Gozdni rezervat Iška, ki leži na zahodu Mokrškega pogorja in je izrazito kraškega značaja, porasel z jelovobukovimi gozdovi, je bil z odlokom iz leta 1983 razglašen za gozd s posebnim pomenom s površino 281,46 ha.

Soteska je svoje ime dobila zaradi ponekod skoraj prepadnih sten. Vrezana je v obsežne sklade dolomita in apnenca in na nekaterih mestih globoka skoraj 400 m. Nastala je zaradi hitrega ugrezanja bližnjega Ljubljanskega barja. Ker so bila v hladnejših obdobjih pobočja verjetno manj poraščena, je Iška toliko lažje odnašala prod in ga odlagala na Iškem vršaju. Glavna in stranske pritočne doline imajo izrazito debrski značaj, s ponekod pravilno oblikovanimi pobočji v obliki črke „V“. Iški vintgar velja za naravno razmejitev Dolenjske in Notranjske, v njem pa najdemo številne geološke zanimivosti. Najbolj znani so: Skalni mož, Votli kamen in Stražar. Prvi stoji na sotočju med Iško in Zalo, 10 metrov visok kamniti osamelec, večinoma iz dolomita in deloma iz apnenca, ki priča o zanimivem tektonskem dogajanju. Skalni mož je bil nekdanj mejnik štirih okrajev: Ljubljanskega, Laščanskega, Cerkljanskega in Logaškega. Votli kamen najdemo v strugi reke. Njegov spodnji del je izvotlila voda (erozijsko okno), ki teče skozenj. Stražar je razklana dolomitna gmota, preprejena s kalcitnimi žilami.

Slika št. 10: Skalni mož

Slika št. 11: Votli kamen

Na podlagi Odloka o varovanju (Ur.l. RS, št. 80/2005) je Iški vintgar vpisan v Register naravnih vrednot.

7.1. REKA IŠKA - NATURA 2000

Reka Iška, podtalnica, izvira pod vasjo Lužarji na obrobju Bloške planote in je 29 km dolg vodotok, ki se pri Črni vasi izliva v Ljubljanico. Od izvira do Doma v Iškem vintgarju Iška na svoji kratki poti premaga kar 420 m višinske razlike, strm padec v zgornjem in srednjem delu vodotoka pa priča o hudourniški naravi reke. Zelo nazoren podatek o njenem divjem značaju je razlika v povprečnem padcu med zgornjim in spodnjim delom. Prvih 17 km od izvira reke do Doma v Iškem vintgarju je njen povprečni padec 4%, pozneje je padec vsega 0,5%. Na prehodu iz zgornjega v spodnji del reke, kjer je naplavna ravnica, se transportna moč reke bistveno zmanjša. Na tem območju je reka grobozrnato gradivo odložila v obliki stožca, imenovanega Iški vršaj. Porečje Iške je zaradi raznolike kamninske sestave asimetrično. V povirnem delu Iške in na njenem levem bregu je podlaga manj prepustna, sestavljena v glavnem iz dolomita, za desni breg pa je značilna bolj zakrasela apnenčasta podlaga. Zaradi tega so pritoki z desne strani maloštevilčni in

kratki, levi pa daljši (Opečnik, Črni potok in Zala). Zanimivo je tudi nastajanje lehnjaka, ki ga lahko opazujemo na nekaterih pritokih Iške. Lehnjak so uporabljali kot gradbeni material, s katerim so bili pozidani mnogi vogali hiš, mlinov in žag v naselju Iška. S specifičnostjo tal so povezani tudi vodni pojavi, kot so pragovi, kaskade, brzice, slapovi in drugi geomorfološki pojavi (skalni osamelci, dolomitne igle, kraške jame). V spodnjem delu se Iška spremeni v počasen, nekoč vijugast, danes pa kanaliziran vodotok, ki si utira pot čez južni del Ljubljanskega barja vse do izliva v Ljubljano. Nekoč je vijugala v številnih okljukih ali "meandrih", ob močnih nalivih pa se je razlivala po Ljubljanskem barju. V zadnjih nekaj stoletjih so jo ljudje skušali ukrotiti tako, da so njeno naravno vijugavo strugo skrajšali s sekanjem okljukov in jo stisnili v precej bolj ravno rečno korito, kot so to storili v Strahomerju, kjer na nekdanjem okljuku reke stoji Hipodrom.

Na prehodu iz srednjega v spodnji del reke se ob glavnem vodotoku pojavljajo mlinščice – ročno izkopani kanali, po katerih so odvajali vodo na žage oziroma mline. V Iški je bilo več kot 50 žag na vodni pogon, ki so na tem območju delovali pred 2. svetovno vojno ali takoj po njej. Ena takih je tudi Benkotova žaga. Gre za ohranitev žage venecijanke - žaga samica z enim samim žaginim listom. Stoji ob mlinščici vzdolž glavne struge Iške. Žaga je bila aktivna vse do sredine osemdesetih let 20. st. Pozneje jo je lastnik Anton Šušteršič obnovil, tako da je zdaj edina ohranjena in delujoča žaga v porečju Iške, ki deluje zgolj za lastne potrebe ali za prikaz žagarstva obiskovalcem. V bližini Doma v Iškem vintgarju se nahajajo Grabljice, znamenitost, kjer so še vidni ostanki kolov, zabitih v strugo potoka. Kraj je služil za splavarjenje lesa v dolino. V Vrbici, sotočju Iške in Zale pa se stikajo meje štirih občin: Iga, Brezovice, Velikih Lašč in Cerknice. Datum 30.4.2000 je poseben mejnik, ko so člani projektne skupine "Zid": gozdar Milan Podlogar, ing. seizmolog Manfred Deterding ter ravnatelj OŠ Edi Zgonc in Igor Selan na tem kraju postavili kovinski drog s tablico, ki označuje točko stičišča omenjenih štirih 4 občin. Označili so tudi pohodno pot od Lužarjev čez Krvavo Peč do Rakitne.

Leta 2010 je Iška požela precej medijske pozornosti. Kmalu zatem, ko je prestopila bregove in poplavlila, je pri Iški vasi skrivnostno izginila v podzemlje. A vendar ta pojav za Iško ni neobičajen, saj je o njem pisal že Valvasor v Slavi vojvodine Kranjske leta 1689, ko je opisoval ponikajoče cerkniško jezero.

Reka Iška s pritoki je vključena v območje Natura 2000 in je življenjski prostor nekaterih redkih in ogroženih živalskih vrst. Med njimi velja izpostaviti potočnega raka navadnega koščaka (*Austropotamobius torrentium*).

7.2. REKA IŠKA – VODOVARSTVENO UPRAVLJANJE

Reka Iška je vodotok s povprečnim pretokom približno 2 m³/s (vodomerni postaji Iška in Iški vintgar). Razmerje med nižkom in viškom je zelo veliko, približno 1:120. Kolebanje vodostaja je sezonsko pogojeno. Najmanjši pretoki na Iški so običajno julija in avgusta, največji pa v pomladanskem in jesenskem času, bodisi zaradi taljenja snega bodisi zaradi izdatnejših padavin. Iška je kot hudourniški vodotok v preteklosti pogosto prestavljala svojo strugo, v sodobnosti pa je njena struga regulirana. Na posameznih odsekih med Iškim vintgarjem in Črno vasjo reka izdatno ponikuje. Obdobja, ko reka v celoti ponikne, so dolga od 115 dni (leta 1974) do 335 dni (leta 1949) letno. V grapah porečja Iške prihajajo vode na površje iz številnih izvirov. Pod njenim površjem so bogate zaloge

podtalnice (Šmid Hribar M., 2004). Izotopske raziskave (Pucihar M., 2005) so pokazale, da se reka Iška ne napaja samo iz padavin, ampak tudi iz kraško-razpoklinskega vodonosnika v Krmsko mokrškem hribovju, podzemne vode na Iškem vršaju pa se napajajo iz Iške in padavin iz širšega območja. Z reko Iško kot hidrološko vrednoto so povezane še nekatere druge geomorfološke in zoološke vrednote. Poleg površinskega vodotoka so pomembne tudi podzemne vode, ki predstavljajo sekundarni vir pitne vode za Mestno občino Ljubljana. Za javno oskrbo pito vodo črpajo iz vodarne Brest, ene od petih vodarn v vodovodnem omrežju Ljubljane, ki prispeva okrog desetino pitne vode za Ljubljančane, z njo pa oskrbuje tudi večino bližnjih naselij. Vodarna Brest črpa vodo iz 12 od 15 izvrtanih vodnjakov, globokih od 26-100m. Nekateri vodnjaki niso aktivni.

7.3. BIOTSKA RAZNOVRSTNOST IŠKEGA VINTGARJA

Gozdovi Kočevske in Notranjske, kamor teritorialno spada tudi Krmsko mokrško pogorje, predstavljajo osrednje varovalno območje rjavega medveda v Sloveniji v skupni izmeri 3.000 km². Rjavi medved (*Ursus arctos*) po veljavni zakonodaji sodi na Rdeči seznam ogroženih vrst s posebnim varstvenim režimom. Populacija rjavega medveda se je v zadnjih letih namnožila. Zaradi sovpadanja več različnih interesov, tako lokalnih skupnosti, lovcev, zaščitnikov živali in drugih deležnikov, pa politika odstrela te živali postaja problematična.

Na tem področju prebiva tudi navadni ris (*Lynx lynx*), največja evropska mačka, ki je bil v Sloveniji iztrebljen ob koncu 19. st., nato pa ponovno naseljen na Kočevskem l. 1973. Uvrščamo ga med zveri. Ta hitra, okretna žival tehta do 35 kg, dolga je do 130 cm in ima razmeroma dolge, močne noge. Na vrhu pokončnih uhljev ima črna čopka. Ris živi posamično, teritorialno in se ga le redko vidi v naravi. Lovi pretežno ponoči, podnevi počiva. Prehranjuje se s srnjadjo, pa tudi z glodavci in ptiči. Danes je število primerkov stabilno, še vedno pa sodi med ogrožene zavarovane vrste.

Iški vintgar je habitat tudi številnim drugim vrstam divjadi. Tu živi srnjad, ki ji ugaja bukov žir, hrastov želod, kostanj, jagode, jerebike idr., navadni jelen, gams, kozorog, divji prašič, poljski zajec, navadni polh, lisica, kuna zlatica, kuna belica, jazbec, raca mlakarica, šoja, sraka, siva vrana, pižmovka. Ta voluharica se zadržuje v vegetaciji ločja, hrani pa se predvsem z vodnim in močvirskim rastlinjem, uživa pa tudi živalsko hrano (rake, školjke, ribe). Soteska Iške v bogati flori skriva endemične, reliktno in druge redke rastlinske vrste: kranjski jeglič, dlakasti sleč, silosijev sršaj, grozdasti kamnokreč, čvrsti šaš, zimsko preslico ... Znano je avtohtono rastišče črnega bora. Najden je bil tudi edini primerek posebne oblike hrasta gradna (*Quercus petraea* f. *mespilifolia*).

V reki Iški najdemo rake, školjke, ribe, polže, kačje pastirje. Iška je privlačna muharska destinacija. V njeni kristalno čisti in pitni vodi domujejo majhne domorodne potočne postrvi, šarenke in kleni. Ribolov (muharjenje z umetno muho) je dovoljen od cestnega mostu v Lipah gorvodno do sotočja Iške z Zalo. Nad njim je rezervat, kjer ribolov ni dovoljen. Ribiška družina Barje v poletnem času v Iškem vintgarju priporoča ribolov v zgodnjih jutranjih ali poznih večernih urah, saj je v tem času tu veliko obiskovalcev.

V Iškem vintgarju je bil v zadnjem času večkrat opažen tudi orel (vir: LD Mokrc), najverjetneje planinski (*Aquila chrysaetos*). Obstaja več vrst orlov: mali orel (*Hieraaetus pennatus*), kragulji orel (*Hieraaetus fasciatus*), kraljevi orel (*Aquila helica*). Njegova stalna prebivalka pa je navadna kanja.

Navadna kanja (*Buteo buteo*)

Slika št. 12: Navadna kanja

Navadna kanja ali mišar je najpogostejša ujeta Srednje Evrope, njen areal se razprostira do srednje Azije. Na območju Slovenije je število kanj pozimi lahko večje kot med gnezditvijo, ko se na ta teritorij preselijo iz S in V Evrope. Pri nas je kanja zelo pogosta gnezdilka, ki se izogiba visokogorju, zato je na predelih Julijskih Alp, Kamniško Savinjskih Alp, Javornika, Snežnika in Pohorja manj pogosta. V zimi 2014/2015 je na Ljubljanskem barju prezimovalo 135 osebkov. Je pretežno rjave barve, spodaj ima svetle podolžne liste. Samec in samica sta enako obarvana. Zraste od 46-58 cm, razpon peruti meri od 117-137 cm. Rep je razmeroma kratek in širok ter

gosto progast, kljun temen, voščnica rumena, oči so rjave. Ko lovi, se zelo hitro in skorajda navpično požene proti plenu. Hrani se z majhnimi sesalci, kot so miši, voluharji, rovke, zadovolji pa se tudi s plazilci, žuželkami, mehkužci in drugim. V stiski se loti tudi plena, ki zanjo ni značilen, kot npr. bolnih živali, kar je pozitivna vloga "sanitarca", ne pa nenasitneža, za kar jo pogosto imajo. Plen ubije na tleh in ga na tleh navadno tudi pospravi. Je ena najbolj glasnih ujed, saj se oglašča skozi vse leto, najintenzivneje v gnezditvenem obdobju. Takrat se dvigne visoko pod nebo in se zvižgajoče oglašča: "vie-ek". Večinoma je samotarska žival, le v času selitve se jih po več zbere med dviganjem na termičnih vzgornikih toplega zraka.

Samica, ki si sama uredi gnezdo visoko na drevju, enkrat na leto, marca ali aprila, znese 1-6 jajc. Izvali jih v glavnem sama v 28-31 dneh. Sprva samec prinaša hrano, jo daje samici, ona pa hrani mladiče, pozneje pa jih hrani tudi sam. Mladiči zapustijo gnezdo po 40-50 dneh, vendar jih starša hranita še približno mesec dni. Poznamo več vrst kanj: koconoga kanja (*Buteo lagopus*), stepska kanja (*Buteo rufinus*).

7.4. TURIZEM, REKREACIJA, LOV IN RIBOLOV V IŠKEM VINTGARJU

Iški vintgar s svojo bližino in naravno lepoto predstavlja zanimivo in privlačno turistično, pohodniško in rekreativno točko. Zaradi čiste vode, brzic in tolmunov ga poleti obišče vse več obiskovalcev in turistov, ki raziskujejo njegove skrite kotičke ali pa se podajo v

notranjost. Največ je dnevnih obiskovalcev, ki si želijo nekaj ur preživeti v prijetnem hladu te soteske in se osvežiti v prijetno hladni reki Iške.

Od tu vodijo planinske poti na najvišjo točko občine Ig, 1107 m visoko kraško goro Krim, ki se dviguje južno od Ljubljanskega barja. Z vrha, na katerem stoji Planinski dom Krim ter večje število oddajnikov, je lep razgled na del Julijskih Alp, Karavanke, Kamniško Savinjske Alpe in Ljubljansko Barje. Poti na Krim je več, slednje pa vodijo iz neposredne bližine Iškega vintgarja in jih vzdržuje Planinsko društvo Krim:

- Dom v Iškem Vintgarju – Krim 2 h 15 min
- Iška – Krim 2 h 10 min
- Dom v Iškem Vintgarju – Krim /strma pot 2 h

Od Doma v Iškem vintgarju, ki je bil zgrajen leta 1947 večinoma s prostovoljnim delom, vodi pot tudi do Bercetove partizanske bolnice v Krvavicah. Tu poteka tudi Evropska pohodna pot E6. Ob podpori KPLB in občine Ig je bila med Iškim vintgarjem in Lipami speljana učna pot, imenovana Okljuk. Poteka ob reki Iški in meri dobrih 13 km.

Po osrednjem delu izanske občine poteka tudi pomembna rekreacijska in poučna pešpot ob rimskih zapornih zidovih. Izhodišče je na Igu, pot pa vodi po obrobju Ljubljanskega barja v Iško tesen do Vrbice (442 m), stičišča štirih občin. Celotna pot je označena z modro-belo dvobarvnicco in je dolga približno 12 km.

Gozdni predeli na desnem bregu soteske Iška, približno od vasi Krvava Peč pa do nekdanje cerkvice v Iškem vintgarju, so razglašeni za gozdove s posebnim namenom: gozdni rezervat Iški vintgar s površino 281,46 ha. V rezervatu se ne smejo izvajati nikakršne sečnje, gojitvena dela ali gradnja, lahko pa lovci iz LD Mokrc, Iga in Žilc izvajajo lov in varujejo naravo. Ribičev ob reki obiskovalci ne srečajo veliko, saj običajno muharijo zgodaj zjutraj ali pozno zvečer, ko obiskovalci že zapustijo kraj.

8. PROBLEMATIKA IN UKREPI VAROVANJA IŠKEGA VINTGARJA

Občina Ig k ohranjanju naravne vrednote Iški vintgar že več let pristopa z določenimi koraki reševanja okoljske problematike. Nedolgo nazaj je bil Iški vintgar prepoln avtomobilov obiskovalcev. Brezplačno parkirišče za 160 avtomobilov pred domom v Iškem Vintgarju se je hitro zapolnilo, zato so obiskovalci parkirali svoja vozila vseprek in vzdolž ceste, ki vodi do doma, s tem pa onemogočali vožnjo intervencijskim vozilom.

Pred približno 10 leti se je Občina Ig z namenom ureditve prometnega režima prvič poslužila zapore v dolini. To je postavila malo naprej od ceste, ki zavije na Gornji Ig, nasproti kmetije Janežič. Ob cesti je dežural uslužbenec in pobiral parkirnino (takso) za vstop v Iški vintgar. Omenjen ukrep je trajal dve sezoni. Nato je spet veljal prost vstop in brezplačno parkiranje. Občina je pri domu postavila večje število PVC zabojnikov za smeti, ki pa kljub velikosti niso zadostili količinam odpadkov, ki so jih puščali obiskovalci vintgarja. Malokdo se je namreč posluževal prehranjevanja v domu, saj je bilo v vintgarju dovoljeno kuriti, prirejati piknike in se zabavati brez kakršnega koli nadzora. Tako so obiskovalci prinašali hrano in pijačo s seboj, odpadno embalažo pa puščali v zabojnikih, pa tudi ob reki Iški. Ker gre za območje medveda, je prihajalo do neposredne bližine le-

teh zaradi ostankov hrane med odpadki in posledično poškodovanja zabojnikov. Občina je nato namestila lesene ograde za zabojnike ter na ta način zgradila dostop medvedom do smeti, količine teh pa so še vedno presegale kapaciteto smetnjakov, ki jih ni bilo malo.

Situacija je postajala z vse večjo množičnostjo obiskovalcev vse slabša. Leta 2020 je Občina Ig sprejela Odlok o prometnem režimu in varovanju narave in okolja na območju naravne vrednote Iški vintgar (Ur. l. RS, št. 82/20) s ciljem zavarovati naravno vrednoto in ohraniti biotsko raznovrstnost ter krepiti krajinsko pestrost te prelepe soteske. Z odlokom je na območju celotnega Iškega vintgarja znotraj meja Občine Ig, strogo prepovedano kurjenje na prostem, izvajanje piknikov, taborjenje in kampiranje, organiziranje zabav na prostem, izvajanje in predvajanje glasbe na prostem, nabiranje zaščitene rastlin, vznemirjanje divjih živali, prosto gibanje psov in odlaganje odpadkov v naravo.

Vstop v Iški vintgar je še vedno brezplačen, omejena pa je vožnja z avtomobili. Od veljavnosti odloka dalje se je z avtomobilom dovoljeno pripeljati le do novega, plačljivega parkirišča na travniku cca 400 m od doma in ne več do samega doma kot prej. Prepoved prometa ne velja za organizirane skupine z avtobusi in kolesarje ter za vse lastnike zemljišč oziroma najemnike objektov. Ti lahko na podlagi izpolnjenega obrazca za vsako koledarsko leto posebej pridobijo posebno dovolilnico za vstop. Na tem področju je dovoljeno tudi izvajanje gozdne ter kmetijske dejavnosti kot tudi izvajanje lova. Glavni cilj sprejetja tega odloka je bil zavarovati naravne vrednote in ohraniti biotsko raznovrstnost ter krepiti krajinsko pestrost.

Tako KPLB kot Občina Ig sta pokrovitelja kar nekaj učnih poti, ki potekajo na tem koncu. Na ta način se poučuje, osvešča in izobražuje obiskovalce in druge popotnike o naravnih lepotah in vrednotah našega koščka narave, o živalih in rastlinah, ki prebivajo v njem in o ukrepih za varovanje biotske raznovrstnosti tega področja.

9. ZAKLJUČEK

Čeprav nam narava zagotavlja osnovne pogoje za bivanje, nam nudi življenjski prostor, njen vpliv na zdravje ljudi pa je priznan in potrjen tudi s strani WHO, Svetovne zdravstvene organizacije, pa je podvržena čedalje večjemu poseganju in uničevanju. Razvoj družbe in njenih dejavnosti je privedel do pretiranega črpanja in izkoriščanja naravnih virov in bogastev, vse to pa pušča pečat v okolju. V zadnjih letih veliko govorimo tudi o ogljičnem odtisu, ki ga puščajo letala in nenazadnje vozila. Na drugi strani pa se kot družba vsako leto bolj zavedamo prednosti, ki nam jih nudi narava. In iz teh spoznanj izhajajo tudi prizadevanja za varovanje okolja in varstvo vseh oblik življenja.

Omenila sem že zakonodajo, s katero varujemo naravne vrednote, pa vendarle se najdejo ljudje, ki jim ni mar in jih niti zakonodaja ne prisili v spoštovanje in čuvanje narave in njenih prebivalcev. V Veliki Britaniji je redarjem – naravovarstvenikom dovoljena namestitev kamer na območje, kjer je zaznana nedovoljena dejavnost odlaganja odpadkov. Na podlagi video nadzora lahko ugotovijo identiteto posameznika ali posameznikov in ga

oglobijo z visoko kaznijo, dopuščen je tudi odvzem vozila. Pri nas zaradi varovanja osebnih podatkov in identitete žal to ni mogoče, celo sam lastnik gozda ne sme postaviti kamere v njem, pa čeprav tam odlagajo nedovoljene odpadke. Tako prihaja do velikih onesnaženj rek, gozdov, travnikov, redkokdaj pa inšpektorji najdejo krivce. Zadnja "onesnaževalna afer" z odpadnim komunalnim blatom na Pivoli pri Ptuj leta 2021 je po treh letih sojenja le prinesla kazen krivcu: 2 leti in 4 mesece zapora. V izogib takšnim primerom je pomembno delovanje in sodelovanje lokalnih skupnosti, naravovarstvenih organizacij, društev, ki se ukvarjajo s proučevanjem in zaščito živali, tudi lovskih in ribiških društev ter posameznikov, ki se zavedajo – zavedamo pomena in zaščite narave, tako žive kot nežive. Verjetno bi pomagale tudi višje denarne kazni za posameznika, ki grobo krši določila zakona in onesnažuje naravo.

Nedvomno veliko korist prinaša osveščanje in izobraževanje mladih, starih, vseh turistov, obiskovalcev, pohodnikov, kolesarjev in popotnikov o pomenu in varovanju narave. Že mladim v šoli bi morali predstaviti ne samo biologijo z naravo ampak tudi skrb in ukrepe za varovanje le-te, javnost pa nenehno osveščati o pomenu čuvanja narave in njenih prebivalcev.

Lani sem med bivanjem na Finskem lahko opazovala odnos domačinov do njihove narave in njihovo zavedanje, da jo je potrebno ohraniti nedotaknjeno. Večina Fincev namreč veliko časa preživi na prostem, v divjini. Nekateri si postavijo majhne, lesene koče. V njih ni ne elektrike ne vode, te je v naravi v izobilju. V notranjosti si postavijo le peči na drva. In uživajo.

Ravno pred nekaj dnevi sem se vrnila iz trekinga po jugu Kirgizije, navdušena nad njeno prelepo in čudovito naravo. Prebivalci različnih narodnosti, ki živijo v tej skoraj 200.000 km² veliki državi bivše SZ, so tesno povezani z naravo, z njo sobivajo tako kot z živalmi, ki jim pomagajo preživeti. Znani sokolarji po tri leta vzrejajo te ptice za lov na lisice in na druge živali, na konjih se praktično rodijo, hrano pa pridelujejo tudi iz kobiljega mleka. Pa vendar se njeni prebivalci ne zavedajo (še) popolnoma pomena tega bisera, virov čiste in pitne vode premnogih rek in hudournikov, ki se zlivajo nižje v premnoge zelene doline. Tako je bil moč opaziti onesnaženje vsepovsod, kjer smo hodili, po mestih in v naravi: odpadke plastenk, ovitke embalaže, steklovino idr. Verjetno se bodo s povečanim obiskom turistov, ki jih privlači ta neokrnjena narava, pričeli soočati tudi z izzivom njenega varovanja.

Ob vrnitvi domov sem spoznala, da imamo v Sloveniji le majhen košček narave, a jo znamo iz leta v leto bolj čuvati in ohranjati. In da bo temu tako, bomo svoj delček doprinesli tudi bodoči varuhi in varuhinje gorske narave, ki bomo z ozaveščanjem in prijaznim opominjanjem sebe in drugih skrbeli, da bo ostal čim bolj nedotaknjen in čist. Ne samo za nas, tudi za naše zanamce in prihodnje rodove.

LITERATURA

- Božič, I.: Ptiči Slovenije (1983).
- Brilly, M.: Hidrološki elaborat minimalnih pretokov Iške. Elaborat. Ljubljana (1984).
- Hribar, M.: Iški vintgar. DEDI - digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem.
- Hafner, M.: Varovanje in urejanje življenjskega okolja divjadi (2014).
- Kryštufek, B., Brancelj, A., Krže, B., Čop, J.: Zveri II - Medvedi, psi, mačke (1988).
- Kočar, T.: Iška, Iški vintgar (2001).
- Kunaver, J.: Dolina Iške in značilnosti njene geomorfološke podobe in razvoja. Ljubljana (2001).
- Mihelič, T.: Predavanja za Varuha gorske narave (2024).
- Podlogar, M.: Človek in medved na Krimsko mokrškem pogorju (1997).
- Pucihar, M.: Možnost in verjetnost onesnaževanja vodonosnikov Iškega vršaja (2005).
- Ramovš, A.: Zanimivosti Iškega vintgarja in njihov nastanek. Proteus, letnik 65, št. 9/10. Ljubljana (2003).
- Simonič, A.: Zakonsko varstvo rjavega medveda na slovenskem ozemlju nekoč in danes, s predlogi za prihodnje (1994).
- Skoberne, P.: Sto naravnih znamenitosti Slovenije. Ljubljana (1998).
- Skoberne, P., Peterlin, S.: Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije. 2. del, osrednja Slovenija. Ljubljana (1991).
- Slovenski lovski priročnik. LZS Ljubljana (1980).
- Spletna stran občine Ig.
- Spletna stran Krajinskega parka Ljubljansko barje.
- Strgar, V.: Prispevek k poznavanju rastlinstva v soteski Iške. Varstvo narave, letnik V. Ljubljana (1966).
- Šmid Hribar, M.: Iška – od izvira do pipe. DEDI - digitalna enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem.
- Tratnik A.: Mostiščar 06 (september 2020).
- Uredba o zavarovanju ogroženih živalskih vrst (Ur.l. RS št. 58, 1993).
- <https://www.naravovarstveni-atlas.si/>